

HISTORIA ORGANÓW W KRAKOWSKIM KOŚCIELE PW. ŚW. TOMASZA W LATACH 1621-2017

Wstęp

Historia krakowskiego kościoła pw. św. Tomasza przez niemal dwa stulecia wiązała się ściśle z dziejami Zakonu Karmelitów Trzewiczkowych. Ich konwent na Piasku, ufundowany pod koniec XIV wieku, położony był poza murami miejskimi¹. W konsekwencji tego, narażony był na zniszczenie podczas licznych wojen i oblężeń, czego doświadczył chociażby w 1587 r. ze strony arcyksięcia Maksymiliana Habsburga, pretendenta do tronu polskiego². Karmelitom zależało zatem na posiadaniu bezpiecznego schronienia w obrębie murów miejskich, dokąd w razie zagrożenia mogliby przenieść nie tylko starszych i chorych współbraci³, lecz także zasoby archiwum i skarbcza⁴. Takim właśnie azyłem miała stać się założona w 1618 r. nowa placówka – klasztor i kościół pw. św. Tomasza. Na terenie parceli nabytej od Wespazjana Piotrowskiego stanęły skromna wczesnobarokowa świątynia oraz klasztor będący formalnie filią macierzystego domu na Piasku⁵.

Kościół pw. św. Tomasza i jego wyposażenie doczekały się wprawdzie opisów w literaturze przedmiotu, jednak żadne z dotychczasowych opracowań nie podejmowało problematyki historii miejscowych organów. Wiadomości na ich temat były zresztą dotychczas

¹ T.M. Trajdos, *Fundacja klasztoru karmelitów na Piasku*, „Nasza Przeszłość” 1983, t. 60, s. 91-127.

² W. K o l a k, *Katalog Archiwum Klasztoru OO. Karmelitów w Krakowie Na Piasku*, Kraków 1997, s. 20; M. R o ż e k, *Mecenat artystyczny mieszczaństwa krakowskiego w XVII wieku*, Kraków 1977, s. 142, 144.

³ M. R o ż e k, *dz. cyt.*, s. 144.

⁴ W. K o l a k, *dz. cyt.*, s. 20.

⁵ Tamże, s. 20; M. R o ż e k, *dz. cyt.*, s. 144.

bardzo nieliczne i ograniczały się do roku powstania oraz personaliów budowniczego⁶. Po przeprowadzeniu szeregu kwerend archiwalnych możliwe stało się ukazanie dziejów instrumentarium organowego od XVII w. do czasów współczesnych, a także opisanie życia muzycznego w kościele i klasztorze w czasach karmelitańskich. Celem niniejszego opracowania jest prezentacja wyników przeprowadzonych badań. Do tekstu w aneksie dołączony został wypis z kroniki klasztornej, zawierającej swoisty unikat w postaci aktu fundacyjnego organów.

1. Historia organów w czasach karmelitańskich

Kościół konsekrowany został w 1621 r. przez bp. Tomasza Oborskiego. Z biegiem lat wyposażano go w potrzebne sprzęty. Za najstarszą wzmiankę na ten temat uchodzi testament pochodzący z 1639 r., na mocy którego Stanisław Cyrus darował 50 złotych „Do Swietego Thomasza Kosciółka na Spitalskiey ulicy”⁷. Zdaniem Michała Rożka zapis ten dotyczyć ma funduszy na wyposażenie świątyni, jednak wobec lakoniczności informacji nie sposób powiązać owej darowizny z zakupem instrumentu⁸. Pierwszy jednoznaczny przekaz o tego rodzaju obiekcie w kościele pw. św. Tomasza zawiera dopiero inwentarz spisany prawdopodobnie w latach 1670-1672: „W kosciele Pozytyw, Kazalnica, Chor”⁹. Określenie instrumentu mianem pozytywu sugeruje, że były to niewielkie organy, dysponujące wyłącznie klawiaturą manualową bez sekcji pedału¹⁰. W przebadanych źródłach nie zachowały się informacje na temat ich powstania. Nieznane pozostają także personalia budowniczego.

⁶ M. B a b n i s, *Kultura organowa Galicji*, Słupsk 2012, s. 409.

⁷ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), Akta Miasta Krakowa (29/33), sygn. 36, Scabinalia - Inscriptiones (1637-1642), s. 135, rps.

⁸ M. R o ż e k, *dz. cyt.*, s. 144.

⁹ Archiwum Karmelitów Trzewickowych na Piasku w Krakowie (dalej: AKKr), sygn. 849, Liber magistralis conventus Cracoviensis Carmelitarum sancti Thomæ Apostoli in platea Hospitali vulgo dicta siti per me fratrem Eliam Szablowski sacre theologiæ magistrum pro tunc vicarium priorem eiusdem conventus Anno Domini 1666 die 12 augusti confectus, s. 180, rps.

¹⁰ J. C h w a ł e k, *Budowa organów. Wprowadzenie do inwentaryzacji i dokumentacji zabytkowych organów w Polsce*, cz. I, Warszawa 1971, s. 25; J. G o ł o s, *Przewodnik po dawnym instrumentarium dla potrzeb ikonografii zabytkowych instrumentów muzycznych*, Legnica 1988, s. 16-17.

W 1688 r. Marek Antoni Federici w swoim testamencie zapisał 2000 złotych „Na Fabrykę do Kościoła S. Tomasza”¹¹. Najprawdopodobniej to właśnie z tych funduszów zakupione zostały barokowe elementy wyposażenia: trzy ołtarze (główny i para bocznych) oraz ambona¹². Nie można wykluczyć, że w tym samym czasie sprawiono również nowy pozytyw, choć brak na to dowodów źródłowych.

Najstarsza zachowana księga finansowa pochodzi z końca XVII w. To właśnie z tego źródła pochodzą pierwsze zmianki o poniesionych kosztach w związku z instrumentem. W 1697 r. zapłacono za „pas do pozytywu”¹³, natomiast w roku następnym za „parę postronków do Pozytywu”¹⁴. Wydaje się, że w obu przypadkach chodziło o elementy służące do podnoszenia miechów klinowych w celu wytworzenia powietrza o odpowiednim ciśnieniu¹⁵. Miechy jednakże musiały wciąż sprawiać problemy, skoro w 1699 r. nieznany organmistrz przeprowadził ich naprawę, pobierając z tego tytułu honorarium w wysokości 2 złotych i 23 groszy¹⁶. W 1703 r. zreperowano klawiaturę kosztem 1 złotego i 12 groszy¹⁷.

Z 1712 r. pochodzi następujący wydatek: „Posługaczom [...] co pozytyw przynieśli”¹⁸. Był to zapewne niewielki instrument, tzw. pozytyw szkatulny, wykorzystany jednorazowo do uświetnienia procesji lub innego nabożeństwa (być może celebrowanego na zewnątrz kościoła)¹⁹. Niewykluczone, że został on wypożyczony ze

¹¹ ANK, Akta Miasta Krakowa (29/33), sygn. 40, Scabinalia-Inscriptiones (1674-1688), s. 945, rps.

¹² M. R o ż e k, *dz. cyt.*, s. 144.

¹³ AKKr, sygn. 859, Liber perceptarum et expensarum conventus carmelitarum Cracoviae S. Thomae Apostoli sub regimine provincialatus Joannis Rozanka, s. 5, rps.

¹⁴ Postronek – mocny, grubo skręcony sznur. AKKr, sygn. 859, Liber perceptarum et expensarum, s. 28, rps.

¹⁵ Para miechów klinowych, poruszanych za pomocą pasów, zachowała się w pozytywie zbudowanym w 1724 r. przez organmistrza Wolskiego z Krakowa dla kościoła Norbertanek w Imbramowicach. Z. G r o t h ó w n a, *Kronika klasztoru Sióstr Norbertanek w Imbramowicach (1703-1741)*, wyd. W. B i e l a k i W. W. Ż u r e k, Kielce 2011, s. 172.

¹⁶ AKKr, sygn. 859, Liber perceptarum et expensarum, s. 42, rps.

¹⁷ Tamże, s. 125.

¹⁸ Tamże, s. 271.

¹⁹ J. G o ł o s, *Pozytywy szkatulne jako fenomen specyficznie polski. Przesłanki do hipotezy*, Warszawa 2001, s. 3-9.

świątyni karmelitów na Piasku, która przynajmniej w XVII w. dysponowała takim obiektem²⁰.

Na początku XVIII w. nie odnotowano żadnych wydatków związanych z instrumentem pozostającym na stałym wyposażeniu kościoła pw. św. Tomasza. Można zatem przypuszczać, że jego stan ulegał stopniowemu pogorszeniu, o czym świadczyć może zapis z 1721 r.: „Kowalowi od prętów do Pożytywu”²¹. Gdyby chodziło tu o metalowe elementy mocujące szafę organową do ściany kościoła, miałyby to bezpośredni związek z osłabieniem konstrukcji instrumentu. Poważniejszy remont przeprowadzony został w 1723 r., kiedy to klasztor zapłacił 37 złotych i 27 groszy „Orgarmistrzowi [sic!] od reparacyi Organ y za wino przy [ich] probowaniu”²². Niestety, również w tym przypadku tożsamość wykonującego prace pozostaje nieznana. Ponadto w roku następnym stolarz wykonał nową ławkę dla organisty²³.

Inwentarze z lat 1740²⁴ i 1743²⁵ zawierają jednakowe wzmianki: „W kosciele na Chorze Pozytyw”²⁶. W 1753 r. odnotowano wypłatę dla ślusarza za wykonanie śruby do miecha²⁷. Szczególną wagę wobec przedstawionych faktów ma zapis pochodzący z 1758 r., kiedy to po raz pierwszy i jedyny odnotowano w księgach karmelitańskich informację o wykonującym prace organmistrzu: „Od sporządzenia dwóch miechów Kazimierzowi Kowalskiemu orgarmistrzowi [sic!] 8 [złoty]”²⁸. Warto dodać, że wspomniany Kazimierz Kowalski w 1771 r. naprawiał miechy organów głównych w świątyni przy ma-

²⁰ P. M a t o g a, *Organy w Bazylice OO. Karmelitów Na Piasku w Krakowie*, Lublin 2014, s. 12.

²¹ AKKr, sygn. 859, Liber perceptarum et expensarum, s. 459, rps.

²² Tamże, s. 451.

²³ Tamże, s. 521.

²⁴ AKKr, sygn. 853, Inventarium totius suppellectilis ecclesiae et conventus Cracoviensis s. Thomae Apostoli pro capitulo provinciali in conventu Vilmensi Anno Domini 1740 die mensis iunii celebrando innovatum, s. 33, rps.

²⁵ AKKr, sygn. 854, Inventarium totius suppellectilis ecclesiae et conventus Cracoviensis s. Thomae Apostoli pro capitulo provinciali in conventu Cracoviensi Arenensi Anno Domini 1743 die mensis iunii celebrando innovatum, s. 34, rps.

²⁶ AKKr, sygn. 853, Inventarium totius suppellectilis, s. 33, rps; AKKr, sygn. 854, Inventarium totius suppellectilis, s. 34, rps.

²⁷ AKKr, sygn. 860, [Księga rachunkowa przychodów i rozchodów], s. 132, rps.

²⁸ Tamże, s. 56.

cierzystym klasztorze karmelitów na Piasku²⁹. Niestety, inwentarz kościoła pw. św. Tomasza spisany w 1771 r. znów potwierdza jedynie, że w świątyni istniały „Organki”³⁰.

Miechy na skutek ciągłej eksploatacji wymagały częstych napraw. Właśnie z uszczelnieniem ich pokrycia można wiązać odnotowany w 1773 r. zakup kleju³¹. W 1775 r. reperowane one były dwukrotnie. Najpierw w lutym klasztor zapłacił 6 złotych i 23 grosze „Za Wodke y Miod dla Organmistrza reparującego Miechy y Pistrzałki [sic!] przez 3 dni w Konwencie”³², kupując przy tym również irchę³³ do pokrycia miechów³⁴. W grudniu zapisano podobne wydatki: na irchę³⁵ oraz naprawę miechów (tym razem reperacja kosztowała 2 złote)³⁶. Irchę kupowano jeszcze w 1783 r.³⁷, natomiast w roku następnym nabyto pergamin, również użyty do uszczelnienia miechów³⁸.

Wysłużony pozytyw został sprzedany w sierpniu 1787 r. za kwotę 25 florenów węgierskich, co stanowiło równowartość 450 złotych³⁹. Zakonnicy ponieśli przy tym jednakże pewne wydatki: za fachową wycenę instrumentu przez organmistrza (3 złote)⁴⁰, za demontaż pozytywu (6 złotych i 20 groszy)⁴¹ oraz „za litkup”⁴² przy sprzedaży obiektu (6 złotych)⁴³. Źródła objęte kwerendą nie zawierają żadnych informacji o nabywcy instrumentu.

²⁹ AKKr, sygn. 710, Liber computorum regii conventus Cracoviensis Sanctæ Mariæ in Arenis, s. 181, rps; P. M a t o g a, *dz. cyt.*, s. 21, 65.

³⁰ AKKr, sygn. 857, Inventarium totius suppellectilis ecclesie et conventus Cracoviensis s. Thomæ Apostoli pro capitulo provinciali in conventu Gułowiensi celebrando conscriptum, s. 21, rps.

³¹ AKKr, sygn. 861, Liber perceptarum et expensarum conventus carmelitarum Cracoviensium s. Thomæ Apostoli sub regimine provincialatus Hilarionis Cichoński, s. 75, rps.

³² Tamże, s. 111.

³³ Ircha – miękka skóra, rodzaj dwustronnego zamszu.

³⁴ AKKr, sygn. 861, Liber perceptarum et expensarum, s. 111.

³⁵ Tamże, s. 135.

³⁶ Tamże, s. 135.

³⁷ Tamże, s. 313.

³⁸ Tamże, s. 321.

³⁹ Tamże, s. 416.

⁴⁰ Tamże, s. 416.

⁴¹ Tamże, s. 416.

⁴² Litkup – uczta, poczęstunek potwierdzający, umacniający i gwarantujący nienaruszalność zawartej umowy.

⁴³ AKKr, sygn. 861, Liber perceptarum et expensarum, s. 416.

Twierdzenie jakoby w tymże roku karmelici opuścili tutejszy klasztor, przenosząc się do macierzystego domu na Piasku⁴⁴, wydaje się być zgoła nieprawdziwe. Zachowana księga rachunkowa dowodzi wszak, że zakonnicy przebywali w klasztorze i opiekowali się świątynią do 1801 r.⁴⁵

Po sprzedaży starego instrumentu przez prawie dwa lata w kościele pw. św. Tomasza najprawdopodobniej nie było żadnych organów, bowiem dopiero w kwietniu 1789 r. kupiono pozytyw za sumę 100 złotych⁴⁶. Zastanawia stosunkowo niska cena instrumentu, zwłaszcza biorąc pod uwagę fakt, że stary pozytyw został sprzedany za kwotę ponad czterokrotnie wyższą. Prawdopodobnie nabyto wówczas niewielki i używany instrument. Przypuszczać można, że pozytyw ten jest tożsamy ze zbudowanym w latach 1676-1678 przez organmistrza Błażeja z Uścia dla kaplicy Matki Bożej Piaskowej przy kościele karmelitów na Piasku⁴⁷. W 1790 r., czyli rok po nabyciu organów do kościoła pw. św. Tomasza, ufundowano do niej nowy pozytyw, którego budowniczym był krakowski organmistrz Ignacy Ziernicki⁴⁸. Losy dawnego instrumentu z kaplicy pozostają przy tym nieznane, a ewentualne przeniesienie go do kościoła pw. św. Tomasza tłumaczyć by mogło niską cenę.

W kolejnych latach dwukrotnie poniesiono koszty naprawy pozytywu: 18 złotych w 1792 r.⁴⁹ oraz 30 złotych w 1797 r.⁵⁰ Organista zaś otrzymywał wynagrodzenie do końca 1801 r.⁵¹, kiedy to karmelici przenieśli się do macierzystego klasztoru. Wydali wówczas 100 złotych „Od przewożenia y przenoszenia rzeczy Kościelnych, Klasztornych, y OW. Prowincyała do Konwentu na Piasek przez Niedziel 2”⁵². Do-

⁴⁴ J. Adamczewski, *Mała encyklopedia Krakowa*, Kraków 1996, s. 248; J. Pogaczeński, *Inwentaryzacja zabytków m. Krakowa: Kościół pod wezwaniem św. Tomasza Apostoła*, „Teki Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej” 1900, t. 3, s. 89.

⁴⁵ AKKr, sygn. 718, *Incipiunt computa perceptarum et expensarum conventus Cracoviensis S. Thomæ Apostoli*, s. 310, rps.

⁴⁶ AKKr, sygn. 861, *Liber perceptarum et expensarum*, s. 436, rps.

⁴⁷ P. Matoga, *dz. cyt.*, s. 41-42.

⁴⁸ AKKr, sygn. 716, [Przychody i rozchody kwestarza klasztoru (brata Izydora „tabliczkarza”), s. 25, rps.

⁴⁹ AKKr, sygn. 861, *Liber perceptarum et expensarum*, s. 478, rps.

⁵⁰ Tamże. s. 523.

⁵¹ AKKr, sygn. 718, *Incipiunt computa perceptarum et expensarum*, s. 310, rps.

⁵² Tamże, s. 310.

mniemywać można, że wśród tych przedmiotów znajdował się pozytyw, którego dalsze losy pozostają nieznanne. Najprawdopodobniej nie został on zainstalowany w świątyni na Piasku ani w żadnej z przylegających doń kaplic, ponieważ około 1801 r. na chórze muzycznym w nawie głównej istniał już instrument zbudowany w latach 1711-1713⁵³, w kaplicy Matki Bożej Piaskowej wspomniany pozytyw z 1790 r.⁵⁴, a w kaplicy brackiej pozytyw wykonany w latach 1786-1787⁵⁵. Niewykluczone zatem, że instrument z kościoła pw. św. Tomasa został подарowany lub sprzedany, być może po pewnym okresie magazynowania w pomieszczeniach klasztornych. Nie można równocześnie odrzucić hipotezy, że po demontażu w 1801 r. uległ zniszczeniu

2. Historia organów w czasach duchackich

Klasztor oraz kościół po opuszczeniu przez karmelitów zostały przejęte przez Zgromadzenie Panien Kanoniczek Ducha Świętego de Saxia. Zapis w kronice wskazuje, że stało się to jeszcze w 1801 r. na podstawie „Wysoko Gubernialnego Dekretu” egzekwowanego następnie przez Konsystorz Biskupi w Krakowie⁵⁶. Datę tę potwierdza również pochodzący z 1821 r. inwentarz⁵⁷. Zaprowadzenie kanoniczne odbyło się 27 października 1851 r.⁵⁸

⁵³ AKKr, sygn. 705, [Księga przychodów i rozchodów], s. 605-745, rps; P. M a t o g a, *dz. cyt.*, s. 16-23.

⁵⁴ AKKr, sygn. 716, [Przychody i rozchody kwestara...], s. 25, rps; P. M a t o g a, *dz. cyt.*, s. 44-45.

⁵⁵ AKKr, sygn. 814, Księga dochodów i rozchodów Bractwa Najświętszej Maryi Panny Szkaplerza świętego przy Krakowie Na Piasku zostającego w roku 1734 sporządzona, s. 349-354, rps; P. M a t o g a, *dz. cyt.*, s. 55-57.

⁵⁶ „Roku 1801 d[nia] 31. Grudnia. Dla zapadłego pod dniem 13. m.r.b. Wysoko Gubernialnego Dekretu Ln. 199.52. [...], a przez [...] Jeneralny Konsystorz Krakowski [...] egzekwowanego, z własnego [klasztoru] przy Kosciele S. Ducha fundowanego, do poKarmelickiego przy kosciele [św.] Tomasza w ulicy Szpitalney [...] zostaiącego ruszone Zgromadzenie nasze, przeniesione zostało ze wszystkim posłuszeństwem Zwierzchnosci”. Archiwum Parafii Świętego Floriana w Krakowie (dalej: APFK), sygn. 29, Akta czyli Dzieie klasztoru Wielebnych Panien Kanoniczek klasztoru Śgo Ducha w Krakowie, s. 28, rps.

⁵⁷ ANK, Wolne Miasto Kraków (29/200), sygn. 549/In 25, Inwentarz Kościoła Pod Tytułem Śgo Tomasza y Klasztoru Panien Kanoniczek de Saxya, s. 2, rps.

⁵⁸ „Dnia 1 listopada 1851 roku, piątego dnia po sprowadzeniu się naszym, otworzoną została szkółka w Klasztorze naszym Śgo Tomasza”. APFK, sygn. 29, Akta czyli Dzieie klasztoru Wielebnych Panien Kanoniczek klasztoru Śgo Ducha w Krakowie,

Przez niemal cały XIX w. w kościele pw. św. Tomasza nie było instrumentu organowego. Wspomniany inwentarz pochodzący z 1821 r. odnotowuje, że w świątyni „nie ma żadnych [organów], ani pozytywu”⁵⁹. Przyczyn takiego stanu rzeczy doszukiwać się można przede wszystkim w fakcie, iż kanoniczki były bardzo ubogim zgromadzeniem, co wielokrotnie podkreślano podczas wizytacji dziekańskich. W 1863 r. odnotowano, że: „są tak ubogie, iż nie posiadają nawet własnego kapelana, a obowiązki i pewne powinności wobec nich realizują Karmelici z Piasku”⁶⁰. Zauważyć ponadto należy, że kronika pochodząca z lat 1763-1873, zwłaszcza w kluczowym dla podejmowanego zagadnienia okresie, prowadzona była niesystematycznie. Notowano przede wszystkim informacje o zgłaszających się kandydatkach oraz zgonach członków wspólnoty⁶¹.

Sytuacja materialna kanoniczek musiała ulegać z biegiem lat poprawie, skoro stopniowo prowadzone były prace remontowe oraz upiększanie kościoła. W aktach wizytacji dziekańskich konsekwentnie notowano fakt, że kościółek pw. św. Tomasza był bardzo zadbane, systematycznie starano się również o „pomnożenie ozdobnych aparatów”⁶². W 1858 r. dzięki ofercie 500 złr otrzymanej od cesarza Ferdynanda II rozbudowano chór zakonny, wzniesiono także drugi chór z przeznaczeniem na organy⁶³.

Przy wsparciu finansowym ze strony hrabiny Zofii Potockiej nabyte zostały w 1871 r. sąsiednie kamienice za kwotę 14 000 złr – w jednej z nich urządzono pięcioklasową szkołę, mieszczącą się dotychczas w klasztorze⁶⁴. Zapewne również przy współudziale hojnych donatorów oraz z przeprowadzanych zbiórek⁶⁵ w 1872 r. powiększono chór

s. 39, rps; [*Uroczystość zaprowadzenia na nowo zakonu Panien Kanoniczek de Saxia*], „Czas” 1851, nr 251, s. 4.

⁵⁹ ANK, Wolne Miasto Kraków, sygn. 549/In 25, Inwentarz Kościoła Pod Tytułem Śgo Tomasza y Klasztoru Panien Kanoniczek de Saxya, s. 9, rps.

⁶⁰ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (dalej: AKMK), bsygn., Akt wizytacji dziekańskiej kościoła św. Tomasza z 25 VI 1863 r., rps.

⁶¹ APFK, sygn. 29, Akta czyli Dzieie klasztoru Wielebnych Panien Kanoniczek klasztoru Śgo Ducha w Krakowie, rps, passim.

⁶² AKMK, bsygn., Akt wizytacji dziekańskiej kościoła św. Tomasza z 17 XII 1868 r., rps.

⁶³ APFK, sygn. 29, Akta czyli Dzieie klasztoru Wielebnych Panien Kanoniczek klasztoru Śgo Ducha w Krakowie, s. 43, rps.

⁶⁴ Tamże, s. 54.

⁶⁵ Tamże, s. 61.

oraz oszklono go aż po sklepienie kościoła⁶⁶, prawdopodobnie likwidując przy tym skonstruowany uprzednio osobny chór z przeznaczeniem na instrument.

Pierwsza wzmianka o kolejnych organach w kościele pw. św. Tomasza w XIX w. pochodzi dopiero z 1882 r. Podczas wizytacji dziekańskiej przeprowadzonej 8 marca t.r. odnotowano, że „organ [jest] niestosownie umieszczony dlatego mało kiedy używany”⁶⁷, a także że „siostry same sprawują urząd organistów i śpiewaków według przepisów Kościoła, o ile możliwości najsumienniej”⁶⁸. Niestety, nieznanne pozostaje pochodzenie tego instrumentu ani jego dalsze losy. Niewykluczone, że był to niewielki pozytyw. Prawdopodobnie brak jakichkolwiek informacji o dalszym losie organów świadczy o tym, iż znajdowały się one w kościele bardzo krótko.

Obecnie istniejący instrument ufundowany został w 1906 r. przez ks. Ludwika Terpińskiego⁶⁹. Organy te, zbudowane przez firmę Aleksandra Żebrowskiego ze Lwowa, zostały ustawione „w chórze zakonnym”. Podczas odbioru instrumentu 10 listopada 1906 r. komisja, w skład której weszli: Walenty Dec⁷⁰ jako rzeczoznawca oraz ks. Józef Kulinowski⁷¹ jako komisarz z ramienia Konsystorza Biskupiego w Krakowie, „oddała wszelkie uznanie P. Żebrowskiemu i orzekła, że organ wykonany jest pod każdym względem z prawdziwym artystem i skrupu-

⁶⁶ Tamże, s. 60.

⁶⁷ AKMK, bsygn., Akt wizytacji dziekańskiej kościoła św. Tomasza z 8 III 1882 r., rps.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Ludwik Terpiński (1850-1912). Święcenia kapłańskie otrzymał w 1874 r. w Tarnowie. Pełnił funkcję kapelana wojskowego, a także dyrektora szkoły prowadzonej przez Kanoniczki Św. Ducha przy ul. Szpitalnej. [*Nekrolog ks. Terpińskiego*], „Czas” 1912, nr 505, s. 4; J. Czech, *Kalendarz krakowski Józefa Czecha na rok 1913*, t. 82, Kraków 1912, s. 84.

⁷⁰ Walenty Dec (1851-1938). Kompozytor, organista oraz wieloletni dyrygent Chóru Katedralnego na Wawelu. Profesor Konserwatorium Towarzystwa Muzycznego w Krakowie.

⁷¹ Józef Kulinowski (1864-1944). Infułat. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1889 r. Po uzyskaniu tytułu doktora pełnił kolejno funkcję wikariusza w Wilamowicach, Zatorze, Białej oraz w Krakowie przy kościele św. Anny. W 1903 r. został zamianowany proboszczem parafii św. Floriana w Krakowie, skąd w 1926 r. przeniesiono go do Kościoła Mariackiego w Krakowie, gdzie pełnił funkcję archiprezbitera. *Uroczystości pogrzebowe ś.p. ks. Infułata dra J. Kulinowskiego*, „Goniec Krakowski” 1944, nr 236, s. 3.

latną sumiennością [...]”⁷². Również w liście zamieszczonym 15 listopada t.r. w „Głosie Narodu” dzieło Żebrowskiego zostało pozytywnie ocenione: „Wykonany został [organ] najściślej co do warunków kontraktu tj. że głosy zastosowane zostały do objętości kościoła i do akompaniamentu”⁷³. Nieznane pozostają koszty, jakie poniesiono przy budowie. Odnotowano jedynie, że „cena organu jest mierną w stosunku do jego wartości rzeczywistej”⁷⁴. Dnia 11 listopada 1906 r. odbyło się uroczyste poświęcenie instrumentu w obecności zgromadzenia zakonnego⁷⁵.

Zaznaczyć warto, że niewiele wiadomo o życiu organmistrza. Aleksander Żebrowski urodził się w 1850 albo 1851 r. Kontynuował działalność organmistrzowską rozpoczętą przez swego ojca Ignacego, wraz z którym w 1881 r. przybył do Lwowa⁷⁶. Tam na świat przyszło sześć jego dzieci⁷⁷. W 1906 r. ukończył przebudowę słynnych organów w kościele Bernardynów w Leżajsku⁷⁸. W roku następnym przeniósł swoją firmę ze Lwowa do Krakowa i przyjął do spółki swojego syna Kazimierza⁷⁹. Prestiżowym zleceniem dla ich firmy było zbudowanie nowoczesnego instrumentu w krakowskim Kościele Mariackim, ukończonego w 1909 r.⁸⁰ Aleksander Żebrowski zmarł w Krakowie 22 czerwca 1910 r.⁸¹ Jego działalność kontynuowali później synowie; z całą pewnością organmistrzostwem zajmowali się Kazimierz⁸² i Stanisław⁸³, natomiast pośrednie przekazy wskazują, że również Adam⁸⁴.

⁷² Archiwum Generalne Kanoniczek Ducha Świętego de Saxia w Krakowie (dalej: AGKK), sygn. Kr 1, Dzieje Konwentu Krakowskiego P.P. Kanoniczek de Saxia Zakonu Ducha Świętego 1741-1949, s. 248, rps.

⁷³ *Nowy organ*, „Głos Narodu” 1906, nr 490, s. 4.

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ AGKK, sygn. Kr 1, Dzieje Konwentu Krakowskiego, s. 248, rps.

⁷⁶ *Pierwszy krajowy wyrób organów*, „Gazeta Kościelna” 1909, nr 13, s. 166.

⁷⁷ ANK, Spisy ludności Krakowa z r. 1910 (29/90), sygn. 2, [Tom 2], s. 78-79, rps.

⁷⁸ *Organy leżajskie*, „Gazeta Lwowska” 1906, nr 126, s. 4; *Organy w Leżajsku*, „Głos Narodu” 1906, nr 343, s. 5.

⁷⁹ *Pierwszy krajowy wyrób organów*, „Gazeta Kościelna” 1909, nr 13, s. 166.

⁸⁰ *Pierwszy krajowy wyrób organów*, „Gazeta Kościelna” 1910, nr 42, s. 527.

⁸¹ *Organmistrz*, „Związek Organistów” 1910, nr 2, s. 13-14; *Zmarli*, „Nowa Reforma” 1910, nr 281, s. 3; J. C z e c h, A. C h m i e l, *Jozefa Czecha Kalendarz Krakowski na Rok Pański 1911*, t. 80, Kraków 1910, s. 86.

⁸² *Pierwszy krajowy wyrób organów*, „Gazeta Kościelna” 1909, nr 13, s. 166.

⁸³ *Stanisław Żebrowski organista-technik*, „Głos Narodu” 1915, nr 504, s. 3.

Za informację szczególnie istotną, a nieznaną dotychczas organologom, uznać należy wobec tego referencję wystawioną organmistrzowi przez ówczesną przełożoną Zgromadzenia Panien Kanoniczek Ducha Świętego de Saxia, Kingę Ogorzalską: „Przy sposobności nadmieniam, że p. Aleksander Żebrowski ma z wiosną r. 1907 założyć fabrykę organ w Krakowie. Schylając czoło przed mistrzowskim talentem rodaka naszego składam niniejszem P. Aleksandrowi Żebrowskiemu imieniem Zgromadzenia PP. Kanoniczek publiczne podziękowanie staropolskiem a szczerem: «Bóg zapłać!»»⁸⁵. Zapis ten stanowi dotychczas jedyną odnalezioną wzmiankę traktującą o zamiarze przeniesienia przez Żebrowskiego działalności ze Lwowa do Krakowa.

Wraz z ukończeniem prac, sporządzony oraz wpisany do kroniki został akt fundacyjny instrumentu⁸⁶. Zgodnie z tym dokumentem wolą fundatora było, aby po otrzymaniu wieści o śmierci jego oraz każdej z kanoniczek odśpiewano wraz z akompaniamentem organowym *Salve Regina*⁸⁷. Raz w roku, w terminie dowolnie wybranym, miała zostać odprawiona *Missa lecta* w intencji fundatora, po której również odśpiewane z organami winno zostać *Salve Regina*⁸⁸. Ks. Terpiński pragnął także, aby każdorazowo „dwie zakonnice ćwiczone [były] w grze na organach, by jedna mogła w razie potrzeby zastąpić drugą”⁸⁹. Szczególnej wagi pozostaje również poczynione zastrzeżenie, że instrument ma „na zawsze pozostać wyłączną własnością [Kanoniczek Ducha Świętego de Saxia]”⁹⁰.

Organy posiadają jednokondygnacyjny i trójpolowy prospekt, przyozdobiony rzeźbionymi pilastrami. W płycinach prospektu (nad i pod polem centralnym oraz pod polami bocznymi) umieszczono inskrypcję: „Fundator | Przew[ielebny] | Ks. Ludwik Terpiński | 1906”. Stół gry wbudowany został z przodu do szafy. Po jej prawej stronie znajduje się urządzenie do kalikowania. Oprócz tego, powietrze doprowadza również dmuchawa elektryczna. Instrument wyposażony jest w sześć głosów,

⁸⁴ Inskrypcja *Adam Żebrowski* znajduje się wewnątrz organów w prezbiterium Bazyliki Mariackiej w Krakowie (fotografię udostępnił Lech Skoczylas).

⁸⁵ Tamże.

⁸⁶ Tamże, s. 247-249.

⁸⁷ Tamże, s. 248-249.

⁸⁸ Tamże, s. 249.

⁸⁹ Tamże, s. 249.

⁹⁰ Tamże, s. 249.

mechaniczną trakturę gry i rejestrów, wiatrownice stożkowe oraz miech magazynowy. Dyspozycja utrzymana jest w stylistyce romantycznej, ze znacznym udziałem głosów ośmiostopowych w sekcji manualu.

Tab. 1. **Dyspozycja organów**

Manual (C-f ³)	Pedał (C-d ¹)
Flet major 8' V[iola] da Gamba 8' Amabilis 8' Gedekt 4' Principal 4'	Subbas 16'
Połączenia: M-P Stała kombinacja: Fortissimo	

W 1964 r. przeprowadzony został remont przez firmę Wacława Bierackiego z Krakowa⁹¹. Kolejne naprawy przeprowadził około 1992 r. Józef Mamel (generalny remont miecha) oraz w czerwcu 2007 roku Józef i Maciej Mamelowie⁹². W 2017 r. przeglądu organów dokonał Lech Skoczylas z Krakowa⁹³. Podczas żadnej z tych prac nie zostały one przebudowane, wydaje się więc, że w znacznym stopniu zachowane są w stanie oryginalnym.

3. Życie muzyczne w klasztorze w XVIII w.

Najstarsze wzmianki o muzykowaniu w klasztorze i kościele pw. św. Tomasza pochodzą dopiero z 1698 r.⁹⁴, co wynika ze stanu zachowania ksiąg rachunkowych. Od t.r. systematycznie aż do opuszczenia klasztoru przez karmelitów opłacani byli organiści (z przerwą w latach 1787-1789⁹⁵). Zaledwie kilku z nich znanych jest z imienia.

⁹¹ Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie, bsygn., Ankieta dot. organów z kościoła św. Tomasza w Krakowie sporządzona w 1970 r., mps.

⁹² Informacje pochodzą od Macieja Mamela.

⁹³ Informacja pochodzi od Lecha Skoczylasa.

⁹⁴ AKKr, sygn. 859, Liber perceptarum et expensarum, rps, passim.

⁹⁵ Po sprzedaży organów w 1787 r. nowy instrument nabyto w kwietniu 1789 r., jednakże organista pojawia się w rachunkach ponownie dopiero w październiku t.r. AKKr, sygn. 861, Liber perceptarum et expensarum, s. 416-445, rps.

W 1769 r. funkcję tę pełnił Wojciech Chodorowicz⁹⁶, w latach 1772-1773 Michał⁹⁷, w 1781 r. Kazimierz⁹⁸, w latach 1781-1783 Błażej⁹⁹, a następnie w 1784 r. Antoni¹⁰⁰. Przez cały ten okres zaledwie dwukrotnie (w latach 1717 oraz 1727) odnotowane zostały wydatki na kalikantów¹⁰¹.

Przy konwencie św. Tomasza nigdy nie istniała kapela. Systematycznie najmowano jednakże muzykantów na potrzeby uroczystości kościelnych. Niemalże w każdym roku kapela wykonywała w czasie wielkiego postu pasje, sporadycznie pojawiają się również wzmianki o udziale muzyków w roratach (w latach 1699, 1705 oraz 1718). Poczynając od 1722 r. kapela regularnie wykonywała muzykę również podczas sumy odpustowej oraz niesporów w święto św. Tomasza, a niekiedy w oktawie. Do najrzadszych wzmianek o muzykowaniu należą informacje o wykonywaniu godzinek (w 1709 r. zapłacono 3 złote „Organiscie kontentacyey od grania Godzinek”¹⁰², w 1714 r. zakupiono zaś „książeczki do śpiewania Godzinek”¹⁰³). W latach 1777 oraz 1785 odprawione zostało ponadto nabożeństwo czterdziestogodzinne z udziałem kapeli. W lipcu 1787 r. najęto ją zaś do wykonania *Requiem*¹⁰⁴.

Odnotowany w kwietniu 1775 r. wydatek „Kapeli od Panny Maryi za granie Passyi przez Piątki Post[ne] zapłaciło się 8 [złoty]”¹⁰⁵ jest niestety jedyną precyzyjną informacją o pochodzeniu zespołu muzycznego. Wobec licznych związków pomiędzy klasztorem św. Tomasza a klasztorem karmelitańskim na Piasku uzasadniony wydaje się pogląd, jakoby większość wzmianek w księgach finansowych dotyczących muzykowania odnosiła się właśnie do karmelitańskiego zespołu z konwentu piaseckiego gdzie, jak wskazuje Tadeusz Maciejewski, już od około 1650 r. istniała duża kapela wokalnie-instru-

⁹⁶ Tamże, s. 3.

⁹⁷ Tamże, s. 76.

⁹⁸ Tamże, s. 266.

⁹⁹ Tamże, s. 279.

¹⁰⁰ Tamże, s. 339.

¹⁰¹ AKKr, sygn. 859, Liber perceptarum et expensarum, s. 424, 582, rps.

¹⁰² Tamże, s. 226.

¹⁰³ Tamże, s. 316.

¹⁰⁴ AKKr, sygn. 861, Liber perceptarum et expensarum, s. 413, rps.

¹⁰⁵ Tamże, s. 112.

mentalna¹⁰⁶. Wyliczenie udziału w uroczystościach kapeli z Kościoła Mariackiego jawi się raczej jako swoisty wyjątek, choć wobec braku precyzyjnych informacji nie można wykluczyć, że na przestrzeni blisko 200 lat obecności Karmelitów Trzewiczkowych w klasztorze św. Tomasza zapraszano również inne zespoły (np. kapelę katedralną, jezuicką czy akademicką z kolegiaty św. Anny). Oprócz kapeli sporadycznie zatrudniano również trębaczy (w latach 1702, 1705, 1712, 1713, 1718, 1721, 1724, 1725, 1726, 1727, 1728)¹⁰⁷.

Niewiele wiadomo o innych instrumentach znajdujących się w konwencie. W 1709 r. zapłacono 1 złoty „za Strony do Clavicordu Organiscie”¹⁰⁸, a w 1721 r. 9 złotych „za strony do klawicymbału – bretnale cwieki spilki haczyki y Zawiały”¹⁰⁹. O zainteresowaniu muzyką wśród mieszkańców klasztoru świadczy pochodzący z 1771 r. wydatek 4 złotych „Organiscie in vim zasług uczynia na klawikordzie B[rata] Leona Kleryka”¹¹⁰.

Kapelę zapraszano każdego roku aż do 1800 r. W 1801 r., czyli w roku opuszczenia klasztoru przez karmelitów, jedyne wzmianki o wydatkach na muzykę dotyczą nieznanego z imienia organisty, opłacanego jednakże co kwartał przez cały rok¹¹¹.

Zakończenie

Kościół pw. św. Tomasza, jako znajdujący się w ścisłym centrum Krakowa, stanowi niezwykle ciekawy obiekt badawczy w przytaczanej tu płaszczyźnie. Zachowane w oryginalnym stanie organy Aleksandra Żebrowskiego są w istocie swej niezwykle wyjątkiem pośród instrumentarium świątyń Starego Miasta. Nie ucierpiały podczas żadnej z wojen, brak jest również śladów, aby kiedykolwiek skonfiskowane zostały piszczałki. Wyróżnia je również fakt, że przetrwały trudny okres po 1945 roku, kiedy to wiele instrumentów zostało przebudowanych lub

¹⁰⁶ T. Maciejewski, *Inwentarz muzykaliów kapeli karmelickiej w Krakowie na Piasku z lat 1665–1684*, „Muzyka” 1976, nr 2, s. 77-78.

¹⁰⁷ AKKr, sygn. 859, Liber perceptarum et expensarum, rps, passim.

¹⁰⁸ Tamże, s. 228.

¹⁰⁹ Tamże, s. 455.

¹¹⁰ AKKr, sygn. 861, Liber perceptarum et expensarum, s. 39-40, rps.

¹¹¹ AKKr, sygn. 718, Incipiunt computa perceptarum et expensarum, s. 310-319, rps.

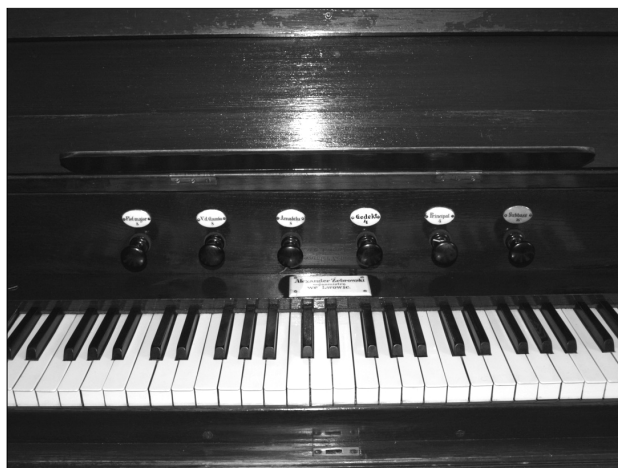
całkowicie wyrugowanych w związku z powstawaniem organów o rozwiązaniach technicznych uchodzących wówczas za nowoczesne.

Ilustracja 1. Organy w kościele św. Tomasza w Krakowie – widok ogólny. Stan na 1984 r. (Źródło: Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie, bsygn., Karta ewidencyjna zabytkowych organów z kościoła św. Tomasza w Krakowie, oprac. E. Kubala, 1984, mps.)

Ilustracja 2. Organy w kościele św. Tomasza w Krakowie – widok ogólny.
Stan na 2013 r. (Źródło: AGKK, bsygn.)

Ilustracja 3. Organy w kościele św. Tomasza w Krakowie – stół gry.
Stan na 2013 r. (Źródło: AGKK, bsygn.)

Ilustracja 4. Organy w kościele św. Tomasza w Krakowie – urządzenie do kalikowania. Stan na 2013 r. (Źródło: AGKK, bsygn.)

ANEKS¹¹²

Fundacja organu

Na kapitule odbytej dnia 11 listopada 1906 r. zapadła jednogłośnie decyzja, że w dowód wdzięczności za tylekroć okazaną nam życzliwość i ofiarność przez naszego Czcigodnego Księdza Dyrektora Ludwika Terpińskiego, zwłaszcza teraz kiedy sam ufundował własnym kosztem organy do naszego chóru, postanawia Zgromadzenie nasze na cały czas swego istnienia:

I. Co miesiąc ofiarować Kom[unię] św[iętą] za fundatora (po śmierci za jego duszę)

II. W rocznicę fundacji organów odprawi się Msza św. śpiewana na uproszenie łask wszelkich i Błogosławieństwa Bożego za tegoż fundatora. (W razie śmierci za jego duszę w rocznicę zgonu).

III. Jako pamiątkę umieścić w facyacie organów imię i nazwisko fundatora i datę. Za oddanie się tak szlachetne i bezinteresowne naszemu Zgromadzeniu nie zdołamy się nigdy z długu wdzięczności uiścić. Najprzewiel[ebniejszy] Ks. Ludwik Terpiński tak dziś ceniony w naszych murach pozostawi pamięć niezatartą, a duch jego żyć będzie zawsze wśród nas.

Akt fundacji Organu

w kościele św. Tomasza, W[ielmożnych] P[anien] Kanoniczek
Św[iętego] Ducha de Saxia, w Krakowie.

Na większą cześć i chwałę

Boga w Trójcy świętej jedynego

i Niepokalanej zawsze Panny, Matki bożej Maryi!

Działo się w roku 1906. Dnia 10 listopada tegoż roku, oddanym został na własność Zgromadzenia W.W.P.P. Kanoniczek św. Ducha de Saxia, utrzymującego szkołę żeńską wydziałową z prawem publiczności imieniem św. Tomasza w Krakowie, przy ulicy Szpitalnej, Organ nowy. Organ, ustawionym został w chórze zakonnym.

¹¹² Zawarty w aneksie akt fundacyjny przytoczony został dosłownie, zgodnie z dokumentem: AGKK, sygn. Kr 1, Dzieje Konwentu Krakowskiego, s. 246-249, rps.

Zgromadzenie W[ielmożnych] P[anien] Kanoniczek składały wówczas:
Przewielebna Matka: Kinga Ogorzalska, Przełożona Zgromadzenia,
wieloletnia przedtem nauczycielka szkoły.

Wielebna Panna: Marya Quendel, Wikarya, Konsultorka i była Dyrek-
torka szkoły.

Wielebna Panna: Joanna Bejmanowska, Konsultorka.

Wielebna Panna: Zofia Stein, Konsultorka i wieloletnia, dotąd czynna
nauczycielka szkoły.

Wielebna Panna: Kazimiera Chranowska, Konsultorka.

Czcigodna Panna: Wiktorya Konopacka, nauczycielka.

Czcigodna Panna: Julia Konopacka, nauczycielka.

Czcigodna Panna: Gabryela Wójcicka, nauczycielka.

Czcigodna Panna: Janina Radowicz, nauczycielka.

Czcigodna Panna: Serofina Lefleur, nauczycielka.

Czcigodna Panna: Anieli Wawrzeszanka, nauczycielka i pierwsza
„Organarya”.

Czcigodna Panna: Jolanta Stachórska.

Czcigodna Panna: Irena Radzewicz.

Czcigodna Panna: Rafaela Łacina.

Czcigodna Panna: Agnieszka Szymczykówna, pomocnica zakrystyanki.

Czcigodne Siostry konwerskie: Marta Grutza, Ksawera Masiewicz,
Teresa Dominik.

Siostry „kołowe”: Magdalena Majewska, Zyta Jung, Ida Bednarczuk,
Antonina Sołtys, Jadwiga Pietrasowna, Cecylia Kłuskowna.

Organ jest dziełem P[ana] Alexandra Żebrowskiego – Organmistrza
ze Lwowa, który roku 1906 ukończył przerobienie, ulepszenie i zmo-
dyfikowanie organu europejskiej sławy w klasztorным kościele O.O.
Bernardynów (Braci mniejszych) w Leżajsku w Galicyi. Komisya
rzeczoznawcza – w dniu 10. listopada 1906 – wartość organu w ko-
ściele św. Tomasza kolaudująca, oddała wszelkie uznanie P. Żebrow-
skiemu i orzekła że organ wykonany jest pod każdym względem
z prawdziwym artyzmem i z skrupulatną sumiennością w najdrobniej-
szym nawet szczególe.

W dniu 11 listopada 1906 – poświęconym został w obecności
Zgromadzenia zakonnego.

Fundatorem organu – jest niżej podpisany.

Wielce Czcigodne w Bogu
Panny Kanoniczki Św. Ducha de Saxia!

Wielka gorliwość o boską chwałę, niez mordowana praca i poświęcenie się Wasze dla dobra społeczeństwa przez wzorowe prowadzenie szkoły w duchu świętej wiary Kościoła i prawdziwej miłości ojczyzny – (w czym wiernie naśladowacie poprzedniczki Wasze – prowadząc szkołę jako cenny pomnik czterysto-letniej już pracy nieustającej w Krakowie a prowadząc ją przy ciągłej walce o byt materialny) były powodem do ofiarowania Wam z mej strony instrumentu liturgicznego, którego kościół Wasz imienia św. Tomasza, tak bardzo potrzebował. Przy tej sposobności ośmielam się zapukać do szlachetności serc Waszych z prośbą, którą niżej wyrażam. Proszę tylko – „lecz obowiązku żadnego nie nakładam”!!! żywiąc tę nadzieję, że jak obecnie żyjące Wielce Czcigodne Panny Kanoniczki nie odrzucą mej prośby, tak i Ich następczynie pójdą w ich ślady.

Prośbę moją wyrażam w punktach następujących:

I. By Wielce Czcigodne Zgromadzenie P[anien] Kanoniczek „na wieść” o mej śmierci odśpiewało „przy akompaniamencie tego Organu”: „Salve Regina” – za spokój mej duszy.

II. By zaraz po zgonie każdej z P[anien] Kanoniczek, tak profesek jak konwerek i siostr kołowych (przed jej pogrzebem) czy to w godzinie dziennej czy też wieczornej (wyjawszy nocnej godziny) stosownie do rozporządzenia Przewiel[ebnej] Matki Przełożonej, Zgromadzenie P[anien] Kanoniczek odśpiewało „przy akompaniamencie tego Organu” „Salve Regina” za spokój duszy nieboszczki, by te same tony organu, które tyle razy za Jej żywota ziemskiego wzbijały Jej modły i śpiew ku niebu – poniosły i po Jej śmierci – prośby Jej Sióstr zakonnych przed Majestat miłosiernego Jej Sędziego – błagając o litość i wstawiennictwo N[ayświętszą] Maryą Pannę!

III. By po mej śmierci – raz w roku, w dniu dowolnie obranym – odprawiła się Msza święta „cicha” (*lecta*) przed ołtarzem uprzywilejowanym za dusze zmarłych tj. za duszę ks. Ludwika, po której Zgromadzenie P[anien] Kanoniczek odśpiewa „przy akompaniamencie organu”: „Salve Regina”.

IV. By w Zgromadzeniu P[anien] Kanoniczek były zawsze przynajmniej dwie zakonnice, ćwiczone w grze na organach, by jedna mogła w razie potrzeby zastąpić drugą.

V. By w razie – gdyby dla przyczyn dziś nieprzewidzianych Zgromadzenie P[anien] Kanoniczek Św. Ducha de Saxia zmuszonem było (czego uchowaj Boże!) opuścić swój kościółek św. Tomasza i do innego się przenieść – ten Organ, jako wyłączną swoją własność przeniósł do nowego swego kościoła, jeśliby okoliczności na to pozwalały!

[Zastrzeżenie wieczyste szczegółowe!!!¹¹³] Nikomu pod żadnym warunkiem, żadnym prawem, żadną ustawą - niewolno tego Organu odbierać Zgromadzeniu W[ielmożnych] P[anien] Kanoniczek Św. Ducha de Saxia. Ma on zawsze pozostać jego wyłączną własnością! Ta jest wyrażona moja wola, jako fundatora!

Kraków dnia dwunastego listopada 1906.

ks. Ludwik Terpiński
Ces[arski] i król[ewski] Superyor połowy emeryt[owany]
Dyrektor i Katecheta Szkoły Żeńskiej
Wydziałowej imienia św. Tomasza -
W[ielmożnych] P[anien] Kanoniczek Św. Ducha de Saxia
w Krakowie.

¹¹³ Dopisek na marginesie. Tamże, s. 249.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Generalne Kanoniczek Ducha Świętego de Saxia w Krakowie
sygn. Kr 1, Dzieje Konwentu Krakowskiego P.P. Kanoniczek de Saxia Zakonu Ducha Świętego 1741-1949.

- Archiwum Karmelitów Trzewickowych na Piasku w Krakowie**
sygn. 705, [Księga przychodów i rozchodów].
sygn. 710, Liber computorum regii conventus Cracoviensis Sanctæ Mariæ in Arenis.
sygn. 716, [Przychody i rozchody kwestarza klasztoru (brata Izydora „tabliczkarza”)].
sygn. 718, Incipiunt computa perceptarum et expensarum conventus Cracoviensis S. Thomæ Apostoli.
sygn. 814, Księga dochodów i roschodów Bractwa Najświętszey Maryi Panny Szkaplerza świętego przy Krakowie Na Piasku zostającego w roku 1734 sporządzona.
sygn. 849, Liber magistralis conventus Cracoviensis Carmelitarum sancti Thomæ Apostoli in platea Hospitali vulgo dicta siti per me fratrem Eliam Szablowski sacrae theologiæ magistrum pro tunc vicarium priorem eiusdem conventus Anno Domini 1666 die 12 augusti confectus.
sygn. 853, Inventarium totius suppellectilis ecclesie et conventus Cracoviensis s. Thomæ Apostoli pro capitulo provinciali in conventu Vilnensi Anno Domini 1740 die mensis iunii celebrando innovatum.
sygn. 854, Inventarium totius suppellectilis ecclesie et conventus Cracoviensis s. Thomæ Apostoli pro capitulo provinciali in convent Cracoviensi Arenensi Anno Domini 1743 die mensis iunii celebrando innovatum.
sygn. 857, Inventarium totius suppellectilis ecclesie et conventus Cracoviensis s. Thomæ Apostoli pro capitulo provinciali in convent Gulowiensi celebrando conscriptum.
sygn. 859, Liber perceptarum et expensarum conventus carmelitarum Cracoviæ s. Thomæ Apostoli sub regimine provincialatus Joannis Rozanka.
sygn. 860, [Księga rachunkowa przychodów i rozchodów].
sygn. 861, Liber perceptarum et expensarum conventus carmelitarum Cracoviensium s. Thomæ Apostoli sub regimine provincialatus Hilarionis Cichoński.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie

- bsygn., Akt wizytacji dziekańskiej kościoła św. Tomasza z 25 VI 1863 r.
bsygn., Akt wizytacji dziekańskiej kościoła św. Tomasza z 17 XII 1868 r.
bsygn., Akt wizytacji dziekańskiej kościoła św. Tomasza z 8 III 1882 r.

Archiwum Narodowe w Krakowie

Akta Miasta Krakowa (29/33), sygn. 36, Scabinalia – Inscriptiones (1637-1642).
 Akta Miasta Krakowa (29/33), sygn. 40, Scabinalia – Inscriptiones (1674-1688).
 Wolne Miasto Kraków (29/200), sygn. 549/In 25, Inwentarz Kościoła Pod Tytułem Śgo Tomasza y Klasztoru Panien Kanoniczek de Saxya.

Archiwum Parafii Świętego Floriana w Krakowie

sygn. 29, Akta czyli Dzieie klasztoru Wielebnych Panien Kanoniczek klasztoru Śgo Ducha w Krakowie.

Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie

bsygn., Karta ewidencyjna zabytkowych organów z kościoła św. Tomasza w Krakowie, oprac. E. Kubala, 1984, mps.

Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie

bsygn., Karta ewidencyjna zabytkowych organów z kościoła św. Tomasza w Krakowie, oprac. E. Kubala, 1984, mps.

bsygn., Ankieta dot. organów z kościoła św. Tomasza w Krakowie sporządzona w 1970 r., mps.

Źródła drukowane

„Czas” 1851, nr 251; 1912, nr 505.

Czech J., Chmiel A., *Józefa Czecha Kalendarz Krakowski na Rok Pański 1911*, t. 80, Kraków 1910.

Czech J., *Kalendarz krakowski Józefa Czecha na rok 1913*, t. 82, Kraków 1912.

„Gazeta Kościelna” 1909, nr 13; 1910, nr 42; 1906, nr 126.

„Głos Narodu” 1906, nr 343; 1906, nr 490; 1915, nr 504.

„Goniec Krakowski” 1944, nr 236.

Grothówna Z., *Kronika klasztorna Sióstr Norbertanek w Imbramowicach (1703-1741)*, wyd. W. Bielak i W.W. Żurek, Kielce 2011.

„Nowa Reforma” 1910, nr 281.

„Związek Organistowski” 1910, nr 2.

Opracowania

Adamczewski J., *Mała encyklopedia Krakowa*, Kraków 1996.

Babnis M., *Kultura organowa Galicji*, Słupsk 2012.

Chwałek J., *Budowa organów. Wprowadzenie do inwentaryzacji i dokumentacji zabytkowych organów w Polsce*, cz. I, Warszawa 1971.

Gołos J., *Przewodnik po dawnym instrumentarium dla potrzeb ikonografii zabytkowych instrumentów muzycznych*, Legnica 1988.

Kolak W., *Katalog Archiwum Klasztoru OO. Karmelitów w Krakowie Na Piasku*, Kraków 1997.

Maciejewski T., *Inwentarz muzykaliów kapeli karmelickiej w Krakowie na Piasku z lat 1665–1684*, „Muzyka” 1976, nr 2, s. 77–99.

- Matoga P., *Organy w Bazylice OO. Karmelitów Na Piasku w Krakowie*, Lublin 2014.
- Pogaczewski, *Inwentaryzacja zabytków m. Krakowa: Kościół pod wezwaniem św. Tomasza Apostoła*, „Teki Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej” 1900, t. 3, s. 89-94.
- Rożek M., *Mecenat artystyczny mieszczaństwa krakowskiego w XVII wieku*, Kraków 1977.
- Trajdos T.M., *Fundacja klasztoru karmelitów na Piasku*, „Nasza Przeszłość” 1983, t. 60, s. 91-127.

ANDRZEJ EDWARD GODEK
PIOTR MATOGA

HISTORIA ORGANÓW W KRAKOWSKIM KOŚCIELE PW. ŚW. TOMASZA W LATACH 1621-2017

Streszczenie: Artykuł podejmuje problematykę dziejów instrumentarium w kościele św. Tomasza na podstawie przeprowadzonych kwerend archiwalnych. Dowodzi, że organy istniały w świątyni od XVII w. do czasów współczesnych z przerwą w pierwszej połowie XIX w. Istotną rolę w omawianiu historii obecnego instrumentu odgrywa zachowany akt fundacyjny, przytoczony w aneksie. Wskazano również nieznane dotychczas źródła oraz informacje o organmistrzostwie przełomu XIX i XX w. w Galicji, zwłaszcza w odniesieniu do osoby Aleksandra Żebrowskiego.

Słowa kluczowe: Kanoniczki Ducha Świętego de Saxia, Karmelici Trzewiczkowi, Kościół św. Tomasza, Kraków, organy, Aleksander Żebrowski.

HISTORY OF ORGANS IN THE CRACOW CHURCH OF SAINT THOMAS IN 1621-2017

Abstract: The paper concerns the history of instruments in church of saint Thomas on the basis of archival research. The organs have been present in the church since XVII century until modern day with an interval in the middle of XIX century. In describing the instrument's role it's necessary to refer to foundation act presented in the appendix. Some hitherto unknown sources as well as an organ mastery breakthrough at the turn of XIX and XX century in Galicia (esp. as far as Aleksander Żebrowski is concerned) was looked at.

Key words: Holy Spirit Female Canonist de Saxia, Karmelici Trzewiczkowi, saint Thomas church, Cracow, organ, Aleksander Żebrowski.

Translated by Dominik Jemielita